



**Turli oziqlanish maydonida
ekilgan
quyrovuqning “pervenets
Karnaba” navining o‘shish,
rivojlanish ko‘rsatkichlari**

**Показатели роста и
развития сорта кейреука
«Первенец Карнаба»,
выращенного в различных
зонах питания**

*Xamroyeva Gulnoz Usmonovna
- q.x.f.f.d. (PhD), Urug‘chilik va
urug‘shunoslik laboratoriyasi
Qorako‘lchilik va cho‘l
ekologiyasi ilmiy-tadqiqot
instituti*

*Manzil: Samarqand sh. M.
Ulug‘bek ko‘chasi 47-uy
E-mail: uzkarakul30@mail.ru*



**Indicators of growth and
development of the variety
«Firstborn Carnabat», grown
in different zones**

*Tursunov Javlon N. -Analitik
laboratoriyasi mudiri
Qorako‘lchilik va cho‘l
ekologiyasi ilmiy-tadqiqot
instituti*

*Manzil: Samarqand sh. M.
Ulug‘bek ko‘chasi 47-uy
E-mail: uzkarakul30@mail.ru*

Annotatsiya

Maqolada quyrovuqning “Pervenets Karnaba” navi o‘simligini Qarnabcho‘l sharoitida o‘shish, rivojlanish ko‘rsatkichlari va tadqiqotlardan olingan ma‘lumotlar shundan dalolat beradiki, fitomeliyativ tadbirlarni amalga oshirishda yerni shudgorlash orqali tuproqdagi namlik miqdorining yuqori bo‘lishiga erishish mumkin va bu o‘ta muhim agrotexnik tadbir hisoblanadi.

Аннотация

В статье рассмотрены показатели роста и развития сорта кейреука “Первенец Карнаба” в Карнабчульском районе, а также приведены данные исследований, свидетельствующие о том, что вспашка земель при проведении фиторемедиационных мероприятий позволяет достичь высокого уровня влажности почвы, что является чрезвычайно важным агротехническим мероприятием.

Abstract

The article examines the growth and development indicators of the Keyreuk variety “Pervenets Karnaba” in the Karnabchul district and presents research data demonstrating that plowing the land during phytoremediation measures allows for a high level of soil moisture, which is an extremely important agrotechnical measure.

***Kalit so‘zlar:** cho‘l, yaylov, oziqlanish maydoni, ozuqabop o‘simliklar, fenologiya, generativ novdalar soni, tup soni*

Ключевые слова: пустыня, пастбище, площадь питания, кормовые растения, фенология, количество генеративных побегов, количество кустов

Key words: desert, pasture, feeding area, forage plants, phenology, number of generative shoots, number of bushes

Kirish.

PQ-277 sonli “Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida yaylovlardan oqilona foydalanishning ilmiy asoslarini ishlab chiqish, ozuqabop o‘simliklarning mahalliy navlarini yaratish, yaylov ekinlari urug‘chiligining ilmiy asoslarini va cho‘lda intensiv ozuqa ishlab chiqarishning adaptiv tizimini ishlab chiqishdek dolzarb vazifalar belgilab berilgan (Qarorning 1-ilovasi, 11-bandi). Shu Qarorning 3.3-ilovasida respublikamizda 2022-2025-yillar davomida degradatsiyaga uchragan jami 2517100 gektar yaylovlarning qariyb 1800000 gektarida fitomeliorativ tadbirlarni amalga oshirish va yaylovlar hosildorligini qayta tiklash vazifasi belgilangan. Ushbu dolzarb vazifani bajarish esa har yili 6750 tonna urug‘ yetishtirishni taqozo etadi.

Mamlakatimizda yaylov chorvachiligini barqaror rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu esa o‘z navbatida kam hosilli yaylovlarni yaxshilash orqali soha ozuqa zahiralari mustahkamlashni taqozo etadi. Cho‘l yaylovlarining hosildorligi va ozuqa sifatini keskin yaxshilash imkoniyatini beruvchi cho‘l ozuqabop o‘simliklarining 15 dan ortiq istiqbolli navlari mavjud. Ushbu navlar cho‘lning qurg‘oqchil iqlimida o‘shishga va uzoq yillar davomida uzluksiz yuqori hosil to‘plash xususiyatiga ega. Shunday ekan, ushbu navlarning urug‘chiligini tashkil qilish va ularning urug‘larini kerakli miqdorlarda yetishtirish o‘ta dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Shu bois, har qanday navning urug‘chiligi samarali agrotexnik tadbirlarini ishlab chiqishda tuproqdagi namlikni saqlash, o‘simliklarning optimal oziqlanish maydonini o‘rganish talab qilinadi. Cho‘l ozuqabop o‘simliklari istiqbolli navlari orasida quyrovuqning “Pervenets Karnaba” navini alohida o‘rin tutadi. Birinchidan, bu nav yuqori pichan hosilini to‘plashi bilan birga yuqori ozuqaviy xususiyatlarga ega bo‘lib, yilning deyarli barcha mavsumlarida, ayniqsa kuz va qish mavsumlarida barcha turdagi qishloq xo‘jalik hayvonlari tomonidan yil bo‘yi a‘lo darajada yeyiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Quyrovuq – *Salsola orientalis* S. G.Gmel. Quyrovuq sho‘radoshlar oilasiga mansub, bo‘yi 20-100 sm bo‘ladigan yarim buta o‘simlik. Urug‘idan ekilgan quyrovuqlar mart oyida ko‘karib chiqadi. U juda sershox, yog‘ochlangan, tuplari va poyalaridan yosh shoxchalar hosil qilib, tarvaqaylab o‘sadi. Yillik novdalari tukchalar bilan qoplangan. Barglari novdalarida ketma-ket joylashgan, qalami, yarim silindrsimon, qalin tukchalar bilan qoplangan. Ildizi o‘q ildiz bo‘lib, tuproqqa 6-7 m chuqurlikka kirib boradi [3]. U may-iyun oylarida gullay boshlaydi. Iyul oyida qiyg‘os gullaydi. Gullari mayda, oqimtir, ko‘rimsiz rangli. U bir tomondan gullab, ikkinchi tomondan meva hosil qilaveradi. Mevasi oktyabr oyida to‘liq pishib yetiladi. Urug‘lari qanotchali, qo‘ng‘ir tusda.

Quyrovuq tashqi sharoitga yaxshi moslashuvchi, issiqsevar o‘simlik. Tabiatda u ko‘pincha gipsli tuproqlar va sho‘rlangan hududlarda keng tarqalgan. Quyrovuq iste‘mol qilgan hayvonlar xech qachon sariq kasaliga chalinmaydi, tarkibidagi tuzlar xayvon organizmi uchun zarur moddalar hisoblanadi [5]. Quyrovuqning O‘zbekistonda Pervenets Karnaba, Senokosnyy, Solnechniy kabi

navlari yaratilgan [2]. Qizilqum sharoitida quyrovuqni madaniylashtirish tadbirlari ishlab chiqilgan [4].



Rasm-1. Quyrovuq – *Salsola orientalis* S. G.Gmel.

Quyrovuq cho‘l mintaqasida qimmatli va to‘yimli ozuqabop o‘simlikdir. Uning novdlari va urug‘lari yozda qisman, kuzda va qishda esa barcha turdagi chorva xayvonlari tomonidan yaxshi yeyiladi. Quyrovuq ozuqasida hayvonlar organizmi uchun zarur bo‘lgan mineral moddalar talaygina; 1,35-2,23% kaltsiy, 0,12-0,31% fosfor, 0,64-1,42% oltingugurt, 2,2-2,3% kaliy, 3,2-5,2% natriy. Gullash davrida 100 g massasida 9,63 mg karotin bo‘ladi. 100 kg pichanida esa bahorda 64,4, yozda 45,4, kuzda-38,0, qishda 29,6 ozuqa birligi mavjud bo‘ladi. Xazm bo‘luvchi protein miqdori esa 4,2 kg dan 8,3 kg gacha o‘zgarib turadi. Quyrovuq serhosil o‘simlik. Cho‘lning turli hududlarida uning pichan hosildorligi 7-19 s/ga, urug‘hosili esa 1,2-4,3 s/ga bo‘lishi aniqlangan. Quyrovuqning “Pervenets Karnaba” navi yillik yog‘ingarchilik miqdori 160-350 mm bo‘lgan xududlarda o‘sib, yuqori pichan va yaylov hosilini to‘plash xususiyatiga ega. Quyrovuqning ushbu navi ekilgan maydonlardan yiliga ikki marta foydalanish, ya‘ni bahorda pichan yig‘ib olish, kuzda yaylov ozuqasi sifatida foydalanish mumkin. Navning original urug‘lari qorako‘lchilik va cho‘l ekologiyasi ilmiy-tadqiqot institutida yetishtirib kelinmoqda (Rabbimov, 1984, 2002).

Tadqiqot materiallari va uslubi.

Qarnabcho‘lning tuproqlari och tusli bo‘z tuproqlar tusli tuproqlardan iborat bo‘lgani sababli quyrovuqning “Pervenets Karnaba” navi o‘simliklarini ekishning mavjud texnologiyasida tuproqqa ishlov berishning shudgorlash (22–25 sm chuqurlikda) va mola bosish asosiy agrotexnik tadbir hisoblanadi.

Qarnabcho‘l sharoitida parvarishlashda urug‘larning ekishdan oldin yerni shudgorlash va boronalash eng samarador agrotexnik tadbir bo‘lib hisoblanadi. Har qanday samarali texnologiya

maqsadga muvofiq o'simliklar tup sonini, o'simlik maysalarining maksimal yashovchanligini va me'yoridagi rivojlanishini ta'minlashi lozim. Shu bois, ekishdan oldin tuproqqa ishlov berishning Qarnabcho'l sharoitida parvarishlashda urug'larning ekishdan oldin yerni shudgorlash va boronalash eng samarador agrotexnik tadbir bo'lib hisoblanadi.

1-jadval**Turli oziqlanish maydonida ekilgan quyrovuqning "Pervenets Karnaba" navi o'simligini yashovchanligini, dona/tup. Qarnab tajriba dalasi, 2025 y.**

№	Oziqlanish maydoni, dona/tup	M±m
1	60 x 60	8,27 ± 0,30
2	90 x 90	8,47 ± 0,22
3	120 x 120	10,2 ± 0,41

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 60 x 60 variantda o'simliklarni yashovchanligi - 8,27 donani, 90 x 90 variantda o'simliklar yashovchanligi - 8,47 donani va 120 x 120 variantda o'simliklar yashovchanligi- 10,2 donani tashkil qildi.

2-jadval**Turli oziqlanish maydonida ekilgan quyrovuqning "Pervenets Karnaba" navi o'simligining bo'yiga o'sish ko'rsatkichlari, sm
Qarnab tajriba dalasi, 2025 y. 24.05**

№	Oziqlanish maydoni, sm	Bo'yiga o'sishi, sm
		M±m
1	60 x 60	7,57 ± 0,10
2	90 x 90	8,35 ± 0,31
3	120 x 120	9,10 ± 0,34

Demak, ma'lumotlardan ko'rinib turganidek, turli oziqlanish maydonida ekilgan quyrovuqning istiqbolli "Pervenets Karnaba" navining bo'yiga o'sish ko'rsatkichlari qo'yidagicha bo'ldi: 60 x 60 variantda o'simliklarni bo'yiga o'sishi-7,57 smni, 90 x 90 variantda o'simliklarni bo'yiga o'sishi-8,35 sm ni o'simliklar va 120 x 120 variantda o'simliklarni bo'yiga o'sishi 9,10 sm ni tashkil qildi [1].

3-jadval.**Oziqlanish maydoniga qarab quyrovuqning "Pervenets Karnaba" navi o'simliklarining generativ novdalari soni, dona /tup
(hayotining 1- yilida)**

T/r	Oziqlanish maydoni, sm	O'simliklar generativ novdalari soni, dona /tup
1	60 x 60	15,3 ± 3,23
2	90 x 90	21,0 ± 3,35
3	120 x 120	16,0 ± 2,50

Jadval ma'lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, 60 x 60 variantda o‘simliklarni generativ novdalar soni 15,3 donani, 90 x 90 variantda o‘simliklar generativ novdalar soni 21,0 donani va 120 x 120 variantda o‘simliklar generativ novdalar soni 16,0 donani tashkil qildi.



1-rasm. Tajriba dalasini umumiy ko‘rinishi



**2-rasm. Turli oziqlanish maydonida ekilgan quyrovuqning
“Pervenets Karnaba” navi o‘simligining bo‘yiga o‘sishi**

Xulosalar.

Tadqiqotlardan olingan ma'lumotlar shundan dalolat beradiki, fitomeliorativ tadbirlarni amalga oshirishda yerni shudgorlash orqali tuproqdagi namlik miqdoring yuqori bo‘lishiga erishish mumkin va bu o‘ta muhim agrotexnik tadbir hisoblanadi. Quyrovuqning istiqbolli “Pervenets Karnaba” navi urug‘chiligi bo‘yicha olib borilayotgan tajribalardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi



va quyidagi xulosaga kelindi: yuqori urug‘ hosilini olish va urug‘larning sifatini yaxshilashda o‘simliklarning gektardagi tup soni muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. PQ-277 sonli “Yerlar degradatsiyasiga qarshi kurashishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori
2. Грициенко В.В., З.М. Калошина. Семеноведение полевых культур. Изд. 2-е, перераб. и доп. М., “Колос”, 1976
3. Бейдеман И. Н. Изучение фенологии растений. //Полевая геоботаника. –Москва-Ленинград. 1960, Том №2, с-333-366.
4. Раббимов А. Сорт изеня (*Kochia prostrata* (L.) Schrad. «Отавный». Аграр фан ютуқлари ва истиқболли. Халқаро илмий-амалий конференция маърузаларининг тезислари. Тошкент, 2002. 32-33 б.
5. Хамидов А.А. Селекция кейреука в Узбекистане. //Материалы Всесоюзного совещания «Состояние и перспективы селекции и интродукции кормовых растений для пустынной и полупустынной зон» Самарканд, 1979. 21-23с.
6. Хайдаров К.Х. Хожиматов К.Х. Ўзбекистон ўсимликлари. Тошкент, Ўқитувчи, 1992.- 243 б.